سیڤاگ دەنگە کاریگەرەکەی شیعری ئەرمەنی.. ئاکۆ عەبدوڵڵا

ئەمە کەمینەین بەڵام ئەرمەنین
دەزانیین چۆن خزمەتی کەسانی دیکە بکەین
هەروەها لەچێنیەتی گوڵان بەرەو شمشێریش دەزانین
تا لەهەناوی ئەوانەی گیرکەین کە دژایەتیمان دەکەن

ئەوەی سەرەوە سەرەتای چامەیەکی ناودارە لە ئەدەبی هاوچەرخی ئەرمەنی. سیڤاك دایڕێشتووە و تێیدا لەزوخاوی قەتل و عامی ساڵی 1915 ی گەلەکەی لەلایەن عوسمانییەکان هەڵچنیوە. شاعیر لەو بەرهەمەدا زۆر بەلێزانی رابردوو و ئایندەی خاك و خوێن و ژیانەوەی گەلەکەی و بابەتەکانی دیکەی وەك ژیان و خۆشەویستی ئاوێتە کردووە. بۆیە ئەو بەرهەمەی لەسەر زاری هەموو ئەرمەنییەکە. ناوبراو وەك شاعیر و وەرگێڕ و ڕەخنەگری ئەدەبی، بەدیارترین دەنگی شیعری هاوچەرخی ئەرمەنی دادەنرێ. وەك شاعیرێکی نوێخواز، وێنە شیعرییەکانی کە لەنێوان داستانی و مێژوویین، لە تەکنیکی شیعری نوێ هەڵیهێنجاوە. زۆربەشیان ڕەنگدانەوەن بۆ ئازارەکانی گەل. بەتایبەتیش لەو ستەمە گەورەیەی کە بەناوی قەسابخانەی ئەرمەنییەکان لەلایەن عوسمانییەکانەوە ناسراوە.
بارۆیەر گازاریان Barouyr Ghazarian ی ناسراو بەپارویەر سیڤاك Paruyr Sevak ڕۆژی 24 ی کانونی دووەمی ساڵی 1924 لەخێزانێکی جوتیاری گوندی تشانختشی هەرێمی ئاراراتی ئەرمینای یەکێتی سۆڤیەتی ئەوسا هاتەدونیا. دواتر لەبەر ئەو، ناوی ئەو گوندە گۆڕا بەسیڤاگاڤان و ئێستاش زانگاکاتونی پێدەڵێن. سیڤاك تاقانە بوو، باوکیشی گرنگی زۆری پێدا. ساڵی1930 خرا بەر خوێندن. هەر زووش بەهرەی هۆنینەوەی شیعری لێدەرکەوت. دوای ئەوەی قۆناغەکانی سەرەتایی و ناوەندی تەواوکرد، ساڵی 1940 چووە کۆلیژی مامۆستایانی زانکۆی یەریڤان. ساڵی 1942 یەکەم چامەی لەڕۆژنامەیەك بڵاوکردەوە. ئەوسا لەبەر خۆشەویستی و سەرسامبوونی بە (روبین سیڤاك) ی شاعیری گەورەی ئەرمەنی کە لەکۆمەڵکوژییەکەی ئاماژەمان پێدا لەناوچووبوو، ناوی سیڤاکی وەك نازناو بەکارهێنا و لەو ساوە بەو ناوە بەرهەمەکانی بڵاوکردەوە و پێی ناسرا.
ساڵی 1945 دوای تەواوکردنی خوێندنی زانکۆی یەریڤان، لەپەیمانگەی مانوك ئابیجیانی ئەکادیمیای ئەرمەنی بۆ زانست، لەئەدەبی ئەرمەنی

سەرقاڵی خوێندنی باڵا بوو. ساڵی 1948 دیوانی (فەرمانی نەمرەکان Immortals Command) ی بڵاوکردەوە. کە تێیدا دڵەڕاوکەی خۆی سەبارەت بەو قەناعەی ژیان نیشانداوە. هەر لەو ساڵەدا لەگەڵ مایا ئاقاجیان هاوسەرگیری کرد. هاوکات وەك نووسەر لەڕۆژنامەکان بابەتی بڵاودەکردەوە. ساڵی 1951 بۆ خوێندن لەپەیمانگەی مەکسیم گۆرگی بۆ ئادابی جیهانی، چووە مۆسکۆ. لەوێدا بەخاتوو (نیللی میناجاریشقیلی) گەیشت دواتر، هاوسەرگیری لەگەڵ ئەویش کرد. ساڵی 1953 دیوانی (ئینتیمای سازش نەکراو Uncompromising Intimacy) و ساڵی دواتریش دیوانی (رێگەی خۆشەویستی Love Road) ی بڵاوکردەوە. ساڵی 1955 لەپەیمانگەی گۆرگی خوێندنی بەکۆتا گەیاند. ساڵی 1957 دیوانی (جارێکی دیکە لەگەڵ تۆ) ی بڵاوکردەوە. لەو ساوە تا ساڵی 1959 لەشاری مۆسکۆ بەوەرگێڕانی بابەتە ئەدەبییەکان خەریك بوو. هاوکات چامەکانیشی لەڕۆژنامە ئەرمەنییەکانی سۆڤییەت بڵاودەکردەوە. دواتر گەڕاوە یەریڤان و داستانە چامە نیشتیمانییە ناودارەکەی (زەنگەکەی بێدەنگ نابێ The Unsilenceable Belfry) ی بڵاوکردەوە. لەو بەرهەمەدا بەتەواوی لەچوارچێوە و فۆرمی شیعری کلاسیکی ئەرمەنی دەرچووە. لەهەردوو بواری ستایل و بونیاد دا رێگای نوێخوازی گرتووە. هەروەها بەناو بابەتەکانی بونگەرایی ڕۆچووە. بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا پارێزگاریی لەپرسی ناسنامەی نەتەوەکەی کردووە. ناوەرۆکی ئەو بەرهەمەی لەزامە تاڵەکانی قەسابخانەکە وەرگرتووە و لەوەشدا بەوردی چۆتە ناو ژیانی (کۆمیتاس ڤارداپێت Komitas Vardapet) ی میوزیکاری ئەرمەنی و چارەنووسە ڕەشەکەی. بەبۆچوونی خۆشی نووسین لەبارەی کۆمیتاس، نووسینە لەبارەی گەلی ئەرمەنی بەخۆشییەکان و ناخۆشییەکانییەوە. بەرابردوو و ئایندەیەوە. هەروەها لەڕێگەی ئەو کەسایەتییەش پەردەی لەسەر پرسی نیشتمانی دزراو هەڵماڵیوە و بەواشی بەوەبووە ڕۆژێك دادە ئازارەکان کۆتاییان پێدێت.

ساڵی 1963 وەك توێژەر لەپەیمانگەی (مانوك ئابیجیان) ی ئاداب دامەزرا. هاوکات دیوانی (Man in a Palm) ی بڵاوکردەوە. لەو بەرهەمەدا ناز و سۆزی دایك بەرجەستەیە. وەك چەلەکە مرۆڤی لەناو پەلی مرۆڤ ئاخنیوە تاکو لەگەڵیدا واتاکانی خۆشەویستی و جوانی و هیوا لێکداتەوە. لەڕووی ستایلیشەوە لەو بەرهەمەش لەڕێسا کلاسیکییەکان دەرچووە و ئاسۆی نوێی لەبەرامبەر شیعردا کردۆتەوە.

ساڵی 1966 بەسکرتێری ئەنجومەنی یەکێتی نووسەرانی ئەرمەنی دیاریکرا، تا کۆتایی ژیانیشی لەو پایەیە ماوە. ساڵی دواتر لەئەنجامی ئامادەکردنی تێزێك لەبارەی (سیات نۆڤا) ی شاعیر و میوزیککاری ناوداری ئەرمەنی کە یەکێك بوو لەسیمبوڵەکانی ئەو

نەتەوەییە لەسەدەی هەژدە، دکتۆرای بەدەستهێنا. ساڵی 1968 لەئەنجومەنی باڵای سۆڤیەتی ناو کۆماری ئەرمینیای سۆشیالیستی سۆڤییەتی، وەك ئەندام دیاریکرا. ساڵی دواتر توێژینەوەکەی لەدوو تۆی کتێبێك بەناوی (سایات نۆڤا Sayat Nova) بڵاوکردەوە. هەروەها دیوانی (با رووناکی هەبێکات Let There Be Light) یشی بڵاوکردەوە. لەوەی دوایی لەجیهانی ماسکدار و ئامێرەکان، بانگەوازی بۆ خۆشەویستی و ئاشتی و سۆز و بەزەیی کردووە. بەوپێیەی راشکاوانەش هەوڵیداوە روانینی بۆ جیهان و ژیان بەحەقیقەتی خۆیان و دوور لەماسك بخاتەڕوو. ساڵی 1971 دیوانێکی شیعری تایبەت بەمنداڵان بڵاوکردەوە. بەو جۆرە بەردەوام بوو تا لەڕۆژی 17 ی حوزەیرانی ئەو ساڵە لەڕێگەی گەڕانەوە بەرەو یەریڤان دووچاری پێکدادانی ئوتۆمبیل بوو، بەهۆیەوە خۆی و نیللی هاوسەری کۆچی دواییان کرد. زۆر لەشارەزایان و خەڵکی ئاسایی ئەوسا و ئێستا. گومانیان لەسرووشتی ئەو رووداوە هەیە و بەمردنی پلان بۆ داڕێژراو لەلایەن رژێمی سۆڤیەتی ئەوسای دادەنێن کە دەیانەویست دەنگی سیڤاك کپ بکات، چونکە لەساڵانی دوایی رەخنەی زۆری لەگەڵ ندەڕییەکانی ناو دامەزراوە سۆڤیەتییەکان دەگرت. هەرچەندە کەسێکی لادەر یاخود شۆڕشگێڕی رادیکالیش نەبوو، تەنیا شاعیرێك بوو بۆ ئەرمینیا دەیخوێند.

جگە لەو بەرهەمانەی ئاماژەمان پێدا، سیڤاك کۆمەڵێك چامە و داستانی دیکەی نووسیوە کە لەناویاندا رەهەندی فەلسەفی و گیانی نیشتمانی ئەرمەنی ئاوێتەکردووە. هەروەها زۆر بەرهەمی بۆ زمانی ئەرمەنی وەرگێڕا، لەوانە بەرهەمەکانی پوشکین. زۆر وتاری رەخنەییشی لەبارەی شاعیرانی وەك (ناریکاتسی) و (کوتشاك) نووسی. دوای مردنیشی کتێبی (خۆشەویستی سیڤاکی گەورە) بڵاوکراوە تێیدا ئەو نامانە هەیە کە بۆ سولامیتای ناردووە. ئەو تاکە ژنەی کە بەبێهیوا و بەبێ سستی خۆشی دەویست. ساڵی 1984 فیلمێکی دیکۆمینتاری بەناوی (پارویەر سیڤاك) لەلایەن لیڤۆن مکرتشیان لەبارەی ئەو دەرهێنرا.

سیڤاك لەمێژووی ئەدەبی ئەرمەنی کەسێکی جیابوو. بەوپێیەی بوێرانە توانی لەبابەتە کلاسیکییەکانی داڕێژتنی شیعری دەرچێت و رێچە بشکێنی و بەبابەتە فەلسەفییە نوێیەکان، کاوێژنەیەکی نوێ لەبەرامبەر شیعر بکاتەوە. بەو بابەتانەش کە خستییەڕوو بەتە ئینسکلۆپیدیای مرۆڤایەتی، چونکە لەبارەی زەربەی دۆخەکانی دەروونی مرۆڤی نووسیوە کە خوێنەر بەوێنە جوانیەکانی شیعری و توانستە بەرزەکەی لەبونیادنانی دژبەیەکە جوانەکانی نەوان دیاردە جۆراوجۆرەکان، سەرسام دەکەن. لەلایەکی دیکەوە ئەو بەنموونەیەکی نامەی ئەو رۆشنبیرانە دادەنرێ کە لەماوەی فەرمانڕەوایی رژێمی تۆتالیتاری لێیکەتی سۆڤییەت دەرکەوتن. راستە ئەویش وەك زۆرینە، بووە

کۆمونیستی، بەڵام لەشیعرەکانی هەردەم شۆڕشگێڕ بوو دژی (خوداوەندی سەختە) دەهاتە گۆ. هەروەها نیشتمانپەروەرییەکەی تەواو پێچەوانەی بیرەکەی تۆتالیتاری بوو.

بەشێك لەچامەی (چاكترین) ی سیڤاك

چاكترین زەردەخەنە، بەدڵنیاییەوە
زەردەخەنەیە بەچاوی داخراو
چاكترین خەونەكانیش
خەونەكانن بەچاوی كراوە
بەڵام چاكترین گۆرانی
ئەو گۆرانییەیە كە لەدوورەوە دێت
بەناو پەنجەرەیەكی پەردەدار دا
پاراوترین قسەش
ئەو قسەیەیە كە لەوپەڕی بێدەنگی، دەردەبڕدرێ
لەوانەشە چاكترین گەل
ئەو گەلەبێ كە ئیمپراتۆریەتی فراوانی نییە
چاكترین بڕواش
ئەو بڕوایە كە بگۆڕێت بەرەو ئایین
چاكترین ماسكیش، بەبێ گومان
رووی مرۆڤە
چاكترین نواندنیش
نواندنی سەرنەكەوتوو
چاكترین خۆشەویستیش
ئەو خۆشەویستییەیە كە هێشتا تەواونەبووە
چاكترین ئازار و ناخۆشیش
ئازاری گوێی لەگۆرانی
چاكترین مەیمونیش لەجیهاندا، وەك دیارە
مرۆڤە
چاكترین مرۆڤیش، بەبێ گومان
بێئەوە مۆڵەتم بدەن … منم